Els Néts dels Almogàvers (1913-1939). Història d'una joventut del separatisme català

Joan Esculies Serrat

El nacionalisme radical català va aparèixer amb la deriva cap a posicions separatistes amb aires socialitzants d'un petit espectre del catalanisme a partir de l'inici del segle XX. Aquest ultracatalanisme tenia els seus fonaments teòrics en el federalisme intransigent i la seva ideologia la constituïa un cúmul de símbols literaris, imatges derivades del romanticisme i referències històriques que embolcallaven la defensa de la llengua i la cultura social catalanes. Pels volts de l'any 1913, aquests plantejaments van deixar de ser teòrics, van entrar en una fase de concreció i van començar a disposar d'una estructura mínima organitzada que aplegava, bàsicament, fadristerns de l'interior agrari català emigrats a les ciutats industrials, sobretot a Barcelona, en el primer quart del segle, la majoria dels quals, en arribar-hi, van afiliar-se al Centre Autonomista de Dependents del

Comerç i de la Indústria (CADCI) i van aconseguir feina en el sector terciari (E. Ucelay Da Cal 1979; J. Colomer 1995).

En aquesta primera fase, les entitats intransigents van sorgir com a apèndixs de centres matriu adherits a la Unió Catalanista, impulsades per nacionalistes d'una certa edat, "vells", procedents dels seus quadres directius. Això fou així fins al col·lapse efectiu de la Unió a l'estiu del 1916. A partir d'aleshores i, sobretot, de la tardor del 1918, amb l'eufòria generada per la fi de la Primera Guerra Mundial i la campanya autonomista impulsada per la Lliga, es va entrar en una segona fase en la qual van aparèixer noves entitats ultracatalanistes endegades pròpiament per joves, ara ja de manera independent de la Unió, que no era més que un segell tampó. L'entitat degana d'aquest nacionalisme radical fou la Joventut Catalanista de Barcelona, vinculada a l'Associació Nacionalista Catalana, un dels feus destacats de la Unió, fundada al febrer del 1913 i l'activitat de la qual va esllanguir-se en començar el 1917 (F. Rubiralta 2008: 43-48).

La segona entitat de l'ultracatalanisme fou la Joventut Catalanista Els Néts dels Almogàvers, apareguda a finals de juny del 1913 i que, exceptuant els set anys de Dictadura primoriverista, arribà fins a la fi de la Guerra Civil. Aquest article presenta l'evolució històrica d'aquesta organització: les motivacions fundacionals, la ideologia i els quadres directius, el seu activisme polític i social, i, finalment, la seva desaparició. L'estudi pretén contribuir així a l'anàlisi del nacionalisme radical català, del qual manca gairebé completament la història de les entitats que el van constituir.

L'impuls del "vell" Ramon Duran i Albesa

Al febrer del 1913, el consell general del Centre Autonomista Republicà del districte X de Barcelona, format per les barriades obreres de Sant Martí, el Clot i el Camp de l'Arpa, va reformar els seus estatuts

per adherir-se a la Unió Catalanista i va canviar el seu nom pel de Casal Nacionalista Martinenc. L'impulsor d'aquest gir i primer president arran de la refundació fou Ramon Duran i Albesa, el qual, per aquelles dates, havia retornat d'un periple per l'Argentina. L'industrial era membre de la Unió, vicepresident de l'Associació Nacionalista Catalana i directiu del CADCI (ADGE 1915). El Casal, al número 25 del carrer Poblet —més endavant Xifré—, com la resta de centres que durant aquell any i el següent van adherir-se a la disciplina de la Unió, seguia les orientacions polítiques d'aquesta entitat, però no era intransigent. El seu catalanisme era d'un caire volguidament transversal, malgrat un cert biaix cap als postulats d'esquerres i republicans.

Al final de juny del 1913, també sota l'impuls de Duran i Albesa, va fundar-se la Joventut Catalanista Els Néts dels Almogàvers, com a secció de propaganda del Casal, amb l'objectiu d'aplegar el seu jovent i enquadrar el del districte. Aquest apèndix pretenia esdevenir la punta de llança de la politització de l'entitat mare, els socis de la qual majoritàriament n'estaven ben poc. Els joves que en formarien part, tutoritzats pels "vells", constituirien pròpiament el segment ultracatalanista del Casal, seguint els postulats de l'aleshores president de la Unió. Aquest, el psiquiatre Domènec Martí i Julià, defensava obertament que l'alliberament nacional i social eren dues cares d'una mateixa moneda, mitjançant un discurs separatista lax i socialitzant que, d'altra banda, molts dels seus companys directius no compartien, ja que eren més moderats (J. Colomer 1977: 10-16).

Els Néts van celebrar la festa inaugural de les seves tasques la nit del diumenge 29 de juny amb una foguera "patriòtica" als turons del Guinardó, amb la participació dels joves nacionalistes, les seves famílies, Martí i Julià, l'enginyer sabadellenc també de la Unió, Manuel Folguera i Duran, i el president de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), Pere Coromines, així com representants de la Joventut Catalanista de Barcelona i l'Associació Nacionalista de Catalunya, entre altres entitats catalanistes.

Durant els parlaments, el primer president de la Joventut, Joan Garcia Castañé, va expressar que "si l'any 1714 foren els pagesos

de Sant Martí els qui al costat de la invicta Coronela barraven amb llurs cossos el pas a la ciutat als exèrcits de les dues corones [França i Castella], som nosaltres, els joves de Sant Martí, els qui entrarem a la ciutat sotmesa, fins a deixar-la lliure de tirans". Garcia donava així una lleugera idea de l'origen del nom escollit per la secció, seguint l'assimilació que feia Duran i Albesa dels soldats anònims que havien defensat Barcelona del setge de les tropes de Felip V amb la figura dels *almogàvers*. Malgrat la coincidència nominal amb el poema cantat *Els néts dels almogàvers* de Josep Anselm Clavé, no fou aquest, de caire nacionalista espanyol, el que servi òbviament de referent (M. Guinart 1988: 16).

D'altra banda, l'ús del mot *joventut*, comú en el bateig de les noves entitats ultracatalanistes que anirien sorgint, feia referència a la franja d'edat dels qui pretenien aplegar; bàsicament *pixatinters* —escrivents i posicions assimilables— de les fàbriques de l'anomenat "Manchester català", *saltataulells* —dependents de comerç— de les botigues del districte i treballadors de coll blau, adherits en menor mesura (M. Lladonosa 1988; E. Ucelay Da Cal 2002: 3-60). A més, tal com ja havien fet diversos nacionalismes europeus des del segle XIX, batejant-se com a "joventut", l'entitat pretenia mostrar-se capdavantera d'una política i d'unes idees que presentava com a renovadores (J. R. Gillis 1981: 37-93).

Entre el 1913 i el 1923, els successius consells directius de la Joventut van estar presidits gairebé sempre per Joan Garcia, i, en ocasions, per Blai Mor, Pere González i Joan Pla. Josep Ortiz acostumava a fer de secretari i la resta de càrrecs, com vicepresident, vicesecretari, tresorer o caixer i les dues vocalies, els ocupaven, entre altres, Josep Solà, Joaquim Salas, Francesc Gual, Amadeu Marfull, Felip Estruc, Domènec Valls, Martí Salvadó, Carles i Llorenç Pla, segurament germans de Joan, Antoni Julián, Miquel Cunillera, Josep Freixa, Josep Grau, Joan Tarradellas i Josep Arderius, amb la qual cosa quedava conformat un consell de set membres que en una dècada van repartir-se una vintena de persones, que eren les més actives i polititzades.

El múscul de l'entitat

Pocs mesos després de la seva fundació, la vigília de l'11 de setembre de 1913, Els Néts van ser els iniciadors de l'aplec al Fossar de les Moreres, a tocar de l'església de Santa Maria del Mar del barri de la Ribera de Barcelona. Una de les celebracions que amb el temps esdevingué clau en la reivindicació del separatisme català. De nou fou Duran i Albesa qui, en sintonia amb el nom amb què havia batejat la Joventut, va proposar la necessitat d'homenatjar els soldats anònims que el 1714 van ser enterrats al fossar. Era una manera de vincular els *obrers* de Sant Martí amb els combatents d'antany, més enllà de l'ofrena floral que ja es feia al conseller en cap, Rafael Casanova. Una figura institucional, a més de notari i, per tant, algú d'una certa posició, que no es corresponia amb la dels joves nacionalistes.

Duran i Albesa va manllevar la pensada del poema patriòtic *El Fossar de les Moreres* del dramaturg Frederic Soler, *Serafí Pitarra*. Abans de l'ofrena de rigor a Casanova a la ronda de Sant Pere, la mitjanit del 10 de setembre, un estol de Néts van congregar-se a l'antic fossar. Allí, mentre plovia, van clavar a la paret d'una de les cases circumdants una placa negra amb una llegenda en blanc amb el títol *Als martires de 1714* i part del text de Pitarra: "Al Fossar de les Moreres / no s'hi enterra cap traïdor,/ fins perdent nostres banderes/ serà l'urna de l'honor." Des d'aquell moment i fins a l'any 1938, la nit de cada 10 de setembre, Els Néts van aplegar-se al fossar acompanyats d'altres entitats de l'ultracatalanisme, exceptuant el lapse de la Dictadura (P. Anguera 2008: 157).

Des de la seva creació, la secció de propaganda va ser un dels focus més actius del Casal Nacionalista Martinenc. En primera instància, les seves activitats van anar encaminades a recollir fons per costejar-se un estendard, que al setembre del 1913 ja van poder estrenar. El disseny consistia en la bandera catalana sorgida d'una banda blanca a l'esquerra, on figurava el nom de la Joventut envoltant un estel blau amb les quatre barres en el seu interior. La rapidesa amb què Els Néts van aconseguir els fons mostra la seva capacitat, i la del

Casal, de generar activitat. Altres entitats podien trigar anys a reunir els diners. El fort arrelament d'Els Néts a un districte i a un Casal que aleshores aplegava uns dos-cents associats va fornir l'entitat de l'element jove necessari per al seu dinamisme. D'altra banda, l'organització va saber mantenir l'equilibri entre la reivindicació política, el proselitisme nacionalista i les activitats de lleure. Així mateix va ser molt important que el grup femení del Casal participés de les seves activitats. Comptar amb un estol de noies servia d'esquer, atès que les entitats eren llocs de socialització i els nois ho tenien molt en compte a l'hora d'adherir-se a una o altra i, per tant, pagar una quota mensual.

Entre les activitats que acostumava a organitzar la secció hi havia ballades i audicions de sardanes, lectures de poesia, teatre, classes de català o conferències, normalment els dissabtes a la nit, sobre temàtiques diverses, que comprenien des de la higiene, la història de Catalunya, el nacionalisme o el socialisme, així com excursions de migdia als pobles de la rodalia de Barcelona els diumenges al matí. Així mateix, la Joventut participava amb la resta d'entitats de l'ultracatalanisme, d'unes celebracions anuals ja instituïdes, com l'Aplec de la Sardana de les Planes de Vallvidrera a l'estiu, l'organització cada setembre d'uns Jocs Florals, la commemoració de la mort del poeta Joan Maragall a finals de desembre, la celebració d'un festival patriòtic la nit de Cap d'Any, la participació a partir del 1916 en el Cap d'Any Català impulsat per la Joventut Catalanista de Barcelona, l'organització del qual era rotatòria, i finalment també l'encesa d'una foguera al Guinardó cada revetlla de Sant Joan, rememorant l'acte inaugural de la seva fundació.

A partir de la tardor del 1918, el nacionalisme radical català va veure com s'incrementava el nombre d'entitats que el conformaven. Aquest augment fou el resultat, principalment, de dos factors. D'una banda, de la finalització de la Primera Guerra Mundial, després de la qual els separatistes catalans esperaven que els aliats —encapçalats pels Estats Units— donarien una solució internacional al plet català. De l'altra, de la campanya autonomista endegada per la Lliga

Regionalista, precisament per no ser desbordada per la demanda nacionalista de les esquerres (A. Balcells 2010: 27-40; X. M. Núñez Seixas 2010). Malgrat que ambdós casos van acabar en fracàs per les aspiracions catalanistes, l'exaltació que van produir i les expectatives generades van radicalitzar encara més un petit sector del nacionalisme i d'aquest en van sorgir entitats intransigents com la Joventut Nacionalista Renaixença, la Joventut Nacionalista La Falç, el Grop Joventut L'Avençada, Joventut Nacionalista Renovació o Joventut Nacionalista Radical La Nostra Ensenya, entre altres. En el marc d'aquest floriment, Els Néts dels Almogàvers van participar en les reunions amb altres organitzacions ultracatalanistes de cara a aplegar-se en una única entitat o federació d'entitats. Amb tot, no s'arribà a concretar res —més enllà d'activitats conjuntes— perquè ningú no volia cedir protagonisme i les directives de les que més associats aplegaven, com Els Néts i La Falç, no estaven disposades a deixar-se dirigir.

Al juliol del 1921, la Joventut va editar el primer número del seu portaveu *Nostra Raça*, del qual tan sols es coneix aquest i el tercer número, publicat al setembre. Es tractava d'una publicació sortida de la imprenta Martinenca del barri del Clot, de deu pàgines a dues columnes amb un preu de vint-i-cinc cèntims. La capçalera de la publicació constituïa en ella mateixa tota una declaració d'intencions. La seva bandera i el títol de la publicació eren flanquejats per dues figures: un segador rere el qual es veia un camp de blat i un estol d'ocells i que amb la seva falç assenyalava l'estel de l'estendard, i un jove obrer recolzat en un martell i també amb una falç a la mà, mentre rere seu apareixien un seguit de fàbriques amb les xemeneies fumejant i a l'horitzó un sol naixent (AMSM).

Els redactors del periòdic es presentaven com "intransigents en tot lo que afecta a la personalitat indiscutible de Catalunya, i el dret a regir-nos com a Nació". I explicaven que l'entitat havia escollit dir-se *catalanista* en comptes de *nacionalista* perquè aquest mot s'havia falsejat molt, referint-se a l'ús lligaire del terme. Els regionalistes, per exemple, batejaven les seves joventuts com a "nacionalistes" i

Els Néts, en una pirueta terminològica, només buscaven marcar distància. En el número, l'etern president de l'entitat, Joan Garcia, en l'article "Tal com ho sento, ho dic", es manifestava alleujat per poder publicar el periòdic "després de llarg temps de tenir empresonats dintre mon cor els sentiments d'amor patri, sense ni tant sols tenir el goig de cantar-los, com l'ocell en sa gàbia, perquè'ls opressors de nostra pàtria, en forma de lleis, han posat damunt nostre forts dogals", cosa que constatava, doncs, que des del començament del 1919 s'havien succeït nombrosos intervals amb censura governativa i prohibició d'actes i publicacions.

L'adhesió a Acció Catalana (1922-1923)

Després del fracàs de la campanya autonomista, cada vegada van sorgir més crítiques a la tàctica iniciada per la Lliga, ja la tardor del 1917, d'anar a una renovació de l'Estat "des de dins", amb la seva participació en successius governs espanyols. Fins al punt que, a partir de novembre del 1921, en un sector de la Joventut Nacionalista de la Lliga va prendre cos la idea de convocar un acte que transcendís el límit d'aquest partit per revisar la política catalana en general. La plataforma per fer-ho va batejar-se amb el nom de Conferència Nacional Catalana i es va celebrar els dies 4 i 5 de juny de 1922 a l'Orfeó Gracienc. En la seva organització van contribuir-hi també exmilitants de la UFNR i republicans ara independents, com Antoni Rovira i Virgili. Els Néts dels Almogàvers i altres organitzacions ultracatalanistes com La Falç, així com els periòdics *L'Intransigent* i *La Tralla*, van adherir-se a la celebració de la Conferència.

L'aleshores diputat a Corts, Francesc Macià, considerava que la Conferència no anava més enllà de ser una mera tàctica lligaire. El líder del partit Federació Democràtica Nacionalista (FDN), creat en començar l'any 1919, va proposar anar a la creació d'un "Estat català" a través de tàctiques militaristes —en cas de ser necessari—, que va semblar

una posició massa radical a la majoria. Això va fer que Macià s'acabés desmarcant de les conclusions de la Conferència i que poc després, a partir de la FDN, creés el moviment insurreccional Estat Català (I. Molas 1974). De la seva banda, la Lliga va advertir als participants del seu partit que si hi assistien serien expulsats. Tot plegat va fer que, sense pretendre-ho, la Conferència derivés en la constitució d'un nou partit, Acció Catalana, que esdevingué una organització política de centre, contrària a l'oligarquia de la Lliga, però també a les idees socialitzants. Encara que aquests plantejaments, com gairebé tot en el nacionalisme català, tinguessin uns límits difusos.

Acció Catalana va establir dos eixos bàsics d'actuació: l'esforç per la catalanització de Catalunya, el que s'anomenà treballar per "la Catalunya endins", i la internacionalització del plet català o l'acció per "la Catalunya enfora" (M. Baras 1984: 11-15). En poc temps, el nou partit va aconseguir l'adhesió d'una xarxa important de centres, agrupacions i casals catalanistes, i va arribar també a englobar segments del nacionalisme radical, malgrat que en principi aquest no era el seu propòsit. Per ampliar la seva base en aquesta direcció, Acció Catalana va aconseguir adherir les dues entitats ultracatalanistes del moment amb més afiliats. En el cas de La Falç, això es va fer mitjançant un "assalt" a la seva direcció, que va tenir lloc el dissabte 10 de febrer de 1923. És a dir, durant els mesos precedents, un grup de nacionalistes afins a Acció van prendre posicions i van presentar una candidatura alternativa que va resultar escollida i, en aquest marc, van adherir-la. Un parell de mesos després va tenir lloc l'"assalt" al Casal Nacionalista Martinenc i, amb ell, a la seva Joventut, només aparentment autònoma.

L'adhesió del Casal a Acció va anunciar-se a l'òrgan del partit, *La Publicitat*, abans que se celebrés l'assemblea per decidir-ho. En aquest cas, però, els quadres directius del Casal i Els Néts van continuar sent els mateixos. És per això que, segons la queixa d'un dels Néts anònim a les pàgines de *La Tialla*, tot era degut a "conveniències particulars", i lamentava, a més, que del tarannà del nou partit no se'n sabia res. D'altra banda, i el que era més important, l'adhesió a

un partit representava la renúncia a l'antielectoralisme fervent que havia defensat l'entitat, com tot el nacionalisme intransigent en conjunt, herència dels postulats de la Unió. Més enllà d'Els Néts i de La Falç, però, els dirigents d'Acció no van perdre el temps provant d'aixoplugar entitats intransigents com L'Avençada, Renaixença o Pàtria Nova, perquè, en el millor dels casos, comptaven amb una trentena de socis i propiciar un tomb directiu requeria un treball entre bambolines que no pagava la pena i, pel seu caràcter de penya tancat, segurament l'intent hauria resultat inútil.

Tot amb tot, l'operació d'Acció Catalana va quedar en no res perquè a partir de setembre del 1923, amb l'inici de la Dictadura, es va ordenar la clausura del Casal Nacionalista Martinenc i de la Joventut Catalanista Els Néts dels Almogàvers, així com de la resta d'entitats ultracatalanistes, al·legant que duien a terme "propaganda separatista".

Etapa republicana

Passats set anys d'inactivitat organitzativa, durant la Dictablanda, el Casal Nacionalista Martinenc va reorganitzar-se com a Casal Català Martinenc a partir del primer de juliol de 1930 i va constituir-se formalment el dia 7 d'agost amb una vuitantena de socis. Per ser-ne soci només calia tenir més de setze anys, viure a Barcelona i pagar una quota de vint-i-quatre pessetes anuals. La seva primera ubicació va ser el carrer Mallorca, 510, baixos. D'acord amb els seus estatuts, l'entitat tenia per objecte "la defensa dels interessos i la reivindicació dels drets de Catalunya, treballant per tots els mitjans legals per aconseguir el reconeixement de la personalitat catalana, dins com és natural de l'Estat espanyol" (AGDE, 1930). Miquel Guinart va ser un dels impulsors de la comissió reorganitzadora. Havia format part d'Els Néts, però, malgrat que en les seves memòries sostingué que n'havia estat el primer president, no apareix en la documentació

recercada com a membre dels seus consells directius. Ara, en canvi, sí que la seva figura prengué un cert relleu i entrà com a vocal de la primera junta del Casal, que presidí Joan Castells Martí.

Una vegada reaparegut, el Casal va adherir-se a la Unió d'Esquerres Catalanes, que formaven membres d'Acció Catalana, Acció Republicana, Amics de Macià —el nom que rebia Estat Català a l'interior de Catalunya— i de la Unió Socialista de Catalunya. El Casal, al març del 1931, va celebrar una assemblea a la qual van assistir trenta-dos socis, una altra al juny on hi foren presents seixanta-quatre socis, i, al gener del 1932, una altra amb cinquanta, cosa que pot donar una idea aproximada del seu gruix, com a mínim del seu nucli més actiu. La Joventut Catalanista Els Néts dels Almogàvers també va reaparèixer en aquest període, mantenint la seva vinculació amb el Casal, encara que no ha quedat constància de quan es va produir la seva reorganització. El Casal va participar en la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) al març del 1931 i va adherir-s'hi (M. D. Ivern 1988: 67-69; E. Ucelay Da Cal 1977). El mateix va fer la que havia estat la seva secció de propaganda, que va passar a dir-se Joventut d'Esquerra Els Néts dels Almogàvers. A mitjan febrer del 1932, ambdues entitats van traslladar-se al carrer Rogent, 34, molt a prop del carrer Xifré, d'on ja no es van moure.

Durant el període republicà, l'entitat que va mantenir-se més activa fou el Casal. Per contra, Els Néts ja no van recuperar la repercussió anterior. Un fet, aquest, habitual entre les entitats sorgides en l'ultracatalanisme predictatorial i reorganitzades després. D'entre elles, tan sols la Joventut Nacionalista La Falç va aconseguir un paper rellevant. D'una banda, perquè va saber aparèixer com una entitat vinculada a Macià *des de sempre*, ja que n'era el president honorari des del juny del 1919. De l'altra, i, sobretot, perquè va continuar sent molt activa i en formaven part Josep Tarradellas, Joan Alavedra, Joan Lluhí Vallescà, Enric Fontbernat i Josep Dencàs, entre altres figures que van anar prenent rellevància política en aquest període. La Falç, per tant, ben aviat va passar a ser vista com un trampolí a places de

l'administració de la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona, en mans d'ERC (J. Esculies 2012).

En canvi, Els Néts va mantenir un paper secundari i van aparèixer només en comptades ocasions, més per aparentar un gruix d'adhesions a una acció determinada que no pas pel fet d'estar activa. Al setembre del 1932, Blai Mor, que ja havia ocupat càrrecs en la primera etapa de l'entitat, n'era el president. Aquell any, com ja havia fet l'anterior i faria fins el 1938, la Joventut va participar en l'aplec al Fossar de les Moreres la nit del 10 de setembre. També va figurar en homenatges al dramaturg del barri de Sant Andreu de Palomar, Ignasi Iglésias, i a Jacint Verdaguer o Àngel Guimerà, i reclamant un monument per a Martí i Julià, en una campanya impulsada per Domènec Latorre. La Joventut, però, era poc més que un segell i no tenia ni tan sols delegats propis que assistissin als congressos del partit. D'altra banda, el Casal Martinenc va esdevenir seu electoral d'ERC en les primeres eleccions al Parlament de Catalunya. Una contesa en la qual Guinart aconseguí l'acta de diputat per Barcelona. Més enllà del paper que pogués desenvolupar aquest en l'àmbit particular, però, el Casal no va dur a terme cap acció de relleu. Tampoc no ho feu ja Els Néts, ni aleshores, ni durant la Guerra Civil, al final de la qual ambdues entitats van desaparèixer.

Conclusions

La Joventut Catalanista Els Néts dels Almogàvers fou una de les entitats deganes i la més longeva d'entre les del nacionalisme radical català. En la primera etapa d'aquest moviment (1913-1923), l'organització va aconseguir popularitat en ser la instauradora de l'aplec separatista del Fossar de les Moreres i gràcies a la seva vinculació al Casal Nacionalista Martinenc, que la va dotar d'un dinamisme que la majoria d'entitats intransigents no van tenir. Els Néts aprofitaven el jovent que es movia a l'entorn del Casal, d'un catalanisme més

transversal, per aconseguir que les seves activitats fossin concorregudes. Això va fer que, junt amb La Falç, fos l'única entitat intransigent que Acció Catalana, després de fundar-se l'any 1922, tingué interès per adherir. Després de la forçada desaparició durant la Dictadura, la Joventut va reorganitzar-se, i, junt amb el Casal, va participar en la formació d'ERC, tot preferint seguir Macià, amb un discurs més trencador i obertament social, que no pas Acció, i ara ja del tot disposada a participar en la lluita electoral. Els socis d'antany, però, van concentrar els esforços al voltant de l'entitat mare, i només van treure el segell i la bandera d'Els Néts en ocasions puntuals. Aquest replegament, atès que la coexistència de dues entitats, Casal i Joventut, que representaven el mateix, no tenia raó de ser —no pas com en l'etapa inicial, que la segona era l'apèndix radicalitzat de la primera—, va fer que Els Néts no recuperés el seu dinamisme, ni tan sols fos vista com a plataforma d'un horitzó laboral i s'anés esllanguint.

Referències bibliogràfiques

AGDG (Arxiu de la Delegació del Govern Espanyol a Catalunya). Casal Nacionalista Sagrerenc, caixa 244. Exp. 5953 (1915); Casal Català Martinenc, caixa 495. Exp. 14448 (1930).

AMSM (Arxiu Municipal Districte de Sant Martí). Publicacions periòdiques (1921).

Anguera, P. (2008). *L'Onze de Setembre. Història de la Diada (1886-1938)*. Barcelona: Centre d'Història Contemporània de Catalunya / PAM.

Balcells, A. (2010). *El projecte d'Autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric*. Barcelona: Parlament de Catalunya.

Baras, M. (1984). *Acció Catalana. 1922-1936*. Barcelona: Curial.

Colomer, J. (1977). "El doctor Domènec Martí i Julià (1861-1917). Un esboç de biografia política". *L'Avenç*, núm. 4 (1977), ps. 10-16.

– (1995). *La temptació separatista a Catalunya. Els orígens (1895-1917)*. Barcelona: Columna.

Esculies, J. (2012). *Josep Tarradellas, 1899-1936. Dels orígens a la República*. Barcelona: Dau.

Gillis, J. R. (1981). *Youth and History. Tradition and Change in European Age Relations, 1770-Present*. Londres: Academic Press.

Guinart, M. (1988). *Memòries d'un militant catalanista*. Barcelona: PAM.

Ivern, M. D. (1988). *Esquerra Republicana de Catalunya*, vol. 1. Barcelona: PAM.

Lladonosa, M. (1988). *Catalanisme i moviment obrer; el CADCI entre 1903 i 1923*. Barcelona: PAM.

Molas, I. (1974). "Federació Democràtica Nacionalista (1919-1923)". *Recerques*, núm. 4 (1974), ps. 137-153.

Núñez Seixas, X. M. (2010). *Internacionalitzar el nacionalisme. El catalanisme polític i la qüestió de les minories nacionals a Europa (1914-1936)*. Catarroja: Afers.

Rubiralta, F. (2008). *Daniel Cardona i Civit*. Catarroja: Editorial Afers.

Ucelay Da Cal, E. (1977). "La formació d'Esquerra Republicana de Catalunya". *L'Avenç*, 4 (1977), ps. 59-67.

–(1979). *Estat Català. The Strategies of Separation and Revolution of Catalan Radical Nationalism (1919-1923)*. Tesi doctoral. NovaYork: Columbia University.

–(2002). "Llegar a capital: Rango urbano, rivalidades interurbanas y la imaginación nacionalista en España del siglo XX". *Papers de la Fundació Rafael Campalans* (2002), ps. 3-60.

Publicacions periòdiques consultades: *Esquerra. Periòdic editat per la Joventut Nacionalista La Falç* (1921); *L'Estat Català* (1923); *La Humanitat* (1932-1933); *L'Intransigent, periòdic nacionalista de joventuts* (1918-1922); *La Nació* (1916); *Nostra Raça* (1921); *La Pàtria* (1914); *La Publicitat* (1923); *Renaixement* (1913-1916); *La Tralla* (1922-1923); *La Vanguardia* (1913-1923, 1931-1938); *La Veu de Catalunya* (1914-1915).